

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

UACAN

دانشگاه قم

دانشکده حقوق

پایان نامه‌ی دوره کارشناسی ارشد حقوق خصوصی

عنوان:

بررسی تطبیقی احکام و آثار تعدد زوجات
در حقوق ایران، مصر و لبنان

استاد راهنما:

سید مهدی دادمرزی

استاد مشاور:

دکتر مصطفی فضائلی

نگارنده:

مرضیه زکی زاده

بهمن ماه ۱۳۸۷

۱۳۸۸/۷/۶

موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی
تهران

۱۱۸۳۹۷

تاریخ: ۸۷/۱۲/۱

بیت

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
دانشگاه قم

شماره: ۱۱/۹۳۴

پیوست:

« صورت جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد »

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر «عجل الله تعالی فرجه الشریف»

جلسه دفاعیه پایان نامه کارشناسی ارشد خانم: مرضیه زکی زاده رشته: حقوق خصوصی
تحت عنوان: بررسی تطبیقی احکام و آثار تعدد زوجات در حقوق ایران، مصر و لبنان
با حضور هیأت داوران در محل دانشگاه قم در تاریخ: ۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۴ تشکیل گردید.
در این جلسه، پایان نامه با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت و نامبرده نمره با عدد ۱۷/۱ با
حروف هجده تمام
با درجه: عالی بسیار خوب خوب قابل قبول دریافت نمود.

نام و نام خانوادگی	سمت	مرتبۀ علمی	امضاء
آقای سیدمهدی دادمرزی	استاد راهنما	مربی	
آقای مصطفی فضائی	استاد مشاور	استادیار	
آقای محمدباقر پارساپور	استاد ناظر	استادیار	
آقای جواد حبیبی تبار	استاد ناظر	استادیار	
آقای مهدی حسن زاده	نماینده کمیته تحصیلات تکمیلی	استادیار	۱۳۸۸ / ۷ / ۶

رئیس امور آموزش و تحصیلات تکمیلی
نام و امضاء:

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده
نام و امضاء:

نشانی:

قم، جاده قدیم اصفهان،

دانشگاه قم

کدپستی: ۳۷۱۶۱۴۶۶۱۱

تلفن: ۲۸۵۳۳۱۱

دورنویس:

معاونت آموزشی ۲۸۵۵۶۸۴

معاونت اداری ۲۸۵۵۶۸۶

معاونت دانشجویی ۲۸۵۵۶۸۸

تقدیم بہ آنہابی کہ آرامش ناب ترین لحظات زندگی ام را میدیو نشان، ہستم:

پدر و مادر بزرگوں کہ ہمہ ہستی خویش را مرہون زحمات و صف ناشدنی آنان، ہستم

و

ہمسرمہ بانم کہ خالصانہ و صادقانہ با تمام وجودش مرا یاری نمودہ

و آن عزیزمی کہ در انتظارش، ہستم.

تشکر و تقدیر

سپاس بی منتها آفریدگاری را که حیاتم تحت اراده اوست و توفیقاتم نظر لطف و عنایت اوست. اینک که با عنایت پروردگار این تحقیق به قلم حقیر نگارش می شود، به مصداق حدیث «من لم یشکر المخلوق لم یشکر الخالق» وظیفه خود می دانم از تمام کسانی که در طول تحقیق مورد نظر همواره یاریم نموده اند من جمله تمام اساتید محترم در دانشگاه قم بالأخص استاد راهنما، جناب آقای سید مهدی دادمرزی که همواره در راه به ثمر رسیدن این پژوهش بنده را صادقانه یاری نموده اند و نیز از استاد مشاور جناب آقای دکتر مصطفی فضائلی که از رهنمودهایشان در طول راه استفاده نموده ام و همچنین از جناب آقای دکتر سید محمد صالحی که افتخار شاگردی ایشان را نیز داشته ام، صمیمانه و متواضعانه سپاسگزاری می نمایم.

چکیده

در این پایان نامه ضمن ارائه گزارش تاریخی از سابقه تعدد زوجات در جوامع مختلف به مسأله‌ی مشروعیت این تأسیس حقوقی پرداخته ایم و نشان داده ایم که اصل مشروعیت تعدد زوجات تا چهار زن از اصول مسلم اسلامی است و مطابق قرآن کریم بویژه آیه‌ی سوم سوره نساء و احادیث و روایات معتبر از شیعه و سنی و همینطور اجماع امت اسلام داشتن بیش از چهار زن دائمی ممنوع است. این مهم در قوانین کشورهای مصر و لبنان به طور صریح و در قانون مدنی ایران به صورت ضمنی انعکاس یافته است و از آنجایی که در کشورهای اسلامی در خصوص تعدد زوجات، نظام واحدی حکومت دارد و تمایزهای برجسته‌ای در قوانین احوال شخصیه شان مشاهده نمی‌شود، ما در ضمن مطالعه‌ی تطبیقی حقوق ایران با نظام حقوقی دو کشور مصر و لبنان به موادی در خصوص کشورهای دیگر نیز دست یافتیم زیرا بسیاری از آنها در خیلی از موارد شبیه مصر و لبنان بوده است.

تعدد زوجات در هر سه کشور مشروط به رعایت قیودی است که این قیود در کشورهای مصر و لبنان با آنچه در حقوق ایران است، تفاوت‌هایی دارد بویژه در نحوه احراز آنها و از جمله قیودی که در هر سه کشور وجود دارد رعایت عدالت بین زوجات است و این عدالت بخصوص در دو مورد عمده قسم و نفقه می‌بایست مراعات شود. علاوه بر این شرایط دیگری نیز جهت اباحه تعدد زوجات وجود دارد که از آن جمله تحصیل اجازه دادگاه است که در کشور مصر نیز این شرط وجود دارد اما در کشور لبنان هیچ قیدی در این خصوص ملاحظه نمی‌شود. عدم سلب حق ازدواج مجدد از سوی زوج در قالب شرط نیز از دیگر شرایط تعدد زوجات است که در هر سه کشور ملاحظه می‌شود.

واژگان کلیدی: تعدد زوجات، حقوق خانواده، چند همسری، ازدواج مجدد، لبنان، مصر.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	مقدمه
۱	۱ - تبیین موضوع
۲	۲. اهمیت و ضرورت بحث
۳	۳ - سؤالهای تحقیق
۳	۴ - فرضیه های تحقیق
۴	۵ - پیشینه تحقیق
۵	۶ - اهداف تحقیق و کاربردها
۵	۷ - روش تحقیق
۶	۸ - سامانه پژوهش
	فصل اول : کلیات
۸	۱-۱- مفهوم تعدد زوجات
۹	۲-۱- قالب های ناهنجار در تعدد جفت
۱۰	۱-۲-۱- کمونیسم جنسی (اشتراک جنسی) یا (ازدواج گروهی)
۱۱	۲-۲-۱- چند شوهری
۱۳	۳-۱- سابقه تعدد زوجات
۱۳	۱-۳-۱- قبل از اسلام
۱۴	۱-۳-۱-۱- اعراب پیش از اسلام
۱۴	۱-۳-۱-۲- ایران باستان
۱۵	۱-۳-۱-۳- تمدن هندوستان
۱۵	۱-۳-۱-۴- چین
۱۶	۱-۳-۱-۵- مصر
۱۷	۱-۳-۱-۶- یونان
۱۷	۱-۳-۱-۷- دیانت مسیح
۱۸	۱-۳-۱-۸- دین یهود
۱۹	۱-۳-۱-۹- عراق قدیم
۱۹	۱-۳-۲- تعدد زوجات پس از اسلام

۲۰	۳-۳-۱- تعدّد زوجات در جهان معاصر
۲۵	۴-۱- علل پیدایش تعدّد زوجات
۲۵	۱-۴-۱- زورگویی و هوسرانی مرد
۲۵	۲-۴-۱- عوامل جغرافیایی
۲۶	۳-۴-۱- عادت ماهانه و محدود بودن دوره فرزندزائی زن
۲۶	۴-۴-۱- فزونی عدد زنان بر مردان
۲۷	۵-۴-۱- تکثیر جمعیت
۲۸	۶-۴-۱- دستگیری از بیوه‌گان
۲۸	۷-۴-۱- عوامل اقتصادی

فصل دوم : مشروعیت تعدّد زوجات و ادله آن

۳۱	۱-۲- مشروعیت تعدّد زوجات
۳۱	۱-۱-۲- مفهوم مشروعیت
۳۲	۲-۱-۲- حکمت مشروعیت تعدّد زوجات در اسلام
۳۳	۳-۱-۲- استحباب تعدّد زوجات
۳۶	۴-۱-۲- ضرورت مشروعیت در تأسیسات امضایی
۳۸	۲-۲- ادله مشروعیت تعدّد زوجات
۳۸	۱-۲-۲- ادله فقهی
۳۹	۱-۲-۲- قرآن
۴۱	۱-۲-۲- شأن نزول آیه ۳ سوره نساء
۴۳	۲-۲-۲- تجزیه و تحلیل آیه مورد بحث
۴۷	۲-۲-۲- روایات
۴۹	۳-۲-۲- اجماع
۵۱	۲-۲-۲- ادله حقوقی
۵۱	۱-۲-۲- موضع قانون مدنی
۵۳	۲-۲-۲- موضع قوانین حمایت خانواده
۵۷	۳-۲- مشروعیت تعدّد زوجات در مصر
۵۸	۱-۳-۲- ادله مشروعیت تعدّد زوجات در حقوق مصر
۶۰	۲-۳-۲- عدم مشروعیت تعدّد زوجات در سایر اقلیتهای جامعه مصر
۶۴	۴-۲- مشروعیت تعدّد زوجات در لبنان
۶۵	۱-۴-۲- ادله مشروعیت تعدّد زوجات در حقوق لبنان

۶۶	۲-۴-۲- عدم مشروعیت تعدّد زوجات در سایر اقلیتهای جامعه لبنان
۷۰	۲-۵- بررسی مشروعیت تعدّد زوجات در سایر کشورهای اسلامی
فصل سوم: شرایط تعدّد زوجات و احکام آن	
۷۶	۳-۱- شرایط تعدّد زوجات
۷۷	۳-۱-۱- اجرای عدالت بین همسران
۷۸	۳-۱-۱-۱- مفهوم لغوی عدالت
۷۸	۳-۱-۱-۲- مفهوم اصطلاحی عدالت
۷۹	۳-۱-۱-۳- مفهوم عدالت در دو آیه سوره نساء
۸۴	۳-۱-۱-۳- موارد رعایت عدالت
۸۵	۳-۱-۳-۱- نفقه
۸۶	۳-۱-۳-۱-۱- ملاک میزان نفقه
۹۲	۳-۱-۳-۱-۲- شرایط وجوب نفقه زوجات
۹۴	۳-۱-۳-۱-۳- قسم
۹۴	۳-۱-۳-۱-۱- معنای قسم
۹۵	۳-۱-۳-۱-۲- اقسام حق قسم
۹۵	۳-۱-۳-۱-۳- حق مضاجعه
۱۰۰	۳-۱-۳-۱-۱-۳- حق مواقعه
۱۰۲	۳-۱-۳-۱-۱-۳- چگونگی اعمال قسم
۱۰۴	۳-۱-۳-۲- نداشتن بیش از چهار زن دائم
۱۰۴	۳-۱-۳-۱- استیفاء عدد در نکاح دائم
۱۰۵	۳-۱-۳-۲- استیفاء عدد در نکاح منقطع
۱۰۹	۳-۱-۲-۱- روایات متعدّد در باب نکاح منقطع
۱۱۴	۳-۱-۲-۱- وضعیت استیفاء عدد نکاح منقطع در حقوق کنونی
۱۱۵	۳-۱-۲-۳- مذموم بودن تنوع طلبی و زن‌بارگی در روایات
۱۱۷	۳-۱-۳- تحصیل اجازه دادگاه
۱۱۷	۳-۱-۳-۱- موضع قوانین حمایت خانواده در این خصوص
۱۲۶	۳-۱-۳-۱- بررسی چند مسئله در خصوص اذن دادگاه
۱۲۸	۳-۱-۳-۲- ماهیت و هدف اجازه نکاح مجدد
۱۳۰	۳-۱-۳-۲- ضمانت اجرای سوء استفاده از حق تعدّد زوجات
۱۳۶	۳-۱-۴- عدم سلب حق ازدواج مجدد از سوی زوج در قالب شرط

۱۳۶	۱-۴-۱-۳- ازدواج مجدد و شروط ضمن عقد
۱۴۰	۲-۴-۱-۳- بررسی شرط عدم ازدواج مجدد از دید فقها
۱۴۴	۳-۴-۱-۳- بررسی شرط عدم ازدواج مجدد از دید حقوقی
۱۴۹	۵-۴-۱-۳- ضمانت اجرای عدم رعایت شرط عدم ازدواج مجدد
۱۶۲	۵-۱-۳- لزوم ثبت نکاح در فرض تعدد زوجات
۱۶۲	۱-۵-۱-۳- عادی یا رسمی بودن سند ازدواج مجدد
۱۶۴	۲-۵-۱-۳- ممنوعیت ثبت ازدواج مجدد
۱۶۶	۲-۳- شرایط تعدد زوجات در حقوق مصر
۱۶۶	۱-۲-۳- لزوم اجرای عدالت بین زوجات
۱۷۳	۲-۲-۳- تحصیل اجازه دادگاه
۱۷۵	۳-۲-۳- علم و آگاهی زن دوم از ازدواج سابق شوهرش
۱۷۵	۴-۲-۳- رضایت زن اول نسبت به ازدواج مجدد همسرش
۱۷۵	۵-۲-۳- عدم سلب حق ازدواج مجدد از سوی زوج در قالب شرط
۱۷۹	۳-۳- شرایط تعدد زوجات در حقوق لبنان
۱۷۹	۱-۳-۳- لزوم اجرای عدالت بین زوجات
۱۸۳	۲-۳-۳- عدم سلب حق ازدواج مجدد از سوی زوج در قالب شرط
۱۸۴	۴-۳- بررسی شرایط تعدد زوجات در سایر کشورهای اسلامی
۱۹۶	نتایج و پیشنهادات
۲۰۱	منابع و مأخذ

۱ - تبیین موضوع

یکی از شئون اجتماعی انسان و بلکه رکن حیات مجتمع انسانی، ابقای نسل با ازدواج صحیح می‌باشد و این قرارداد ازدواج، یک نوع اتحاد و رابطه‌ی قانونی بین زن و مرد است و دارای خصوصیتی است که آن را از سایر عقود و قراردادهای ممتاز و مشخص می‌کند. نهاد ازدواج در اصل از نیازهای طبیعی زن و مرد به یکدیگر سرچشمه می‌گیرد و تداوم آن نیز تا حدی در گرو استمرار همین نیازهاست.

به همین دلیل باید رابطه‌ی زناشویی زن و مرد از نظر شرع و قانون مجاز باشد، بطوری که رابطه‌ی آزاد زن و مرد بدون رعایت قیود و شرایط آن نکاح محسوب نمی‌شود. یکی از مسائلی که امروزه از نظر ازدواج مورد مطالعه و احیاناً انتقاد قرار می‌گیرد تعدد زوجات است که به نص صریح قرآن دارای مشروعیت می‌باشد ولی این مشروعیت در گرو رعایت شروطی می‌باشد چرا که ازدواج با همسر جدید نباید طوری باشد که موجب محرومیت یکی از آنان از حقوق مقررهی زناشویی گردد و یا برخلاف وظایف انسانی و اسلامی باشد و شوهر باید با کمال مراقبت حقوق زنان را بر طبق عدل و انصاف رعایت بنماید و استفاده از این حق نباید موجب تضییع حق دیگری شود.

بنابراین با توجه به اینکه تعدد زوجات مجاز است مقنن نخواستہ صریحاً حکم شرعی را انشاء نماید بلکه با قبول این جواز، اجرای آن را مقید به شرایطی نموده که از آن جمله رعایت عدالت و مساوات در خصوص زنان متعدد و همین طور تحصیل اذن دادگاه و رضایت زن اول و لزوم ثبت آن نیز می‌باشد. نظر به اینکه شرایط مرقوم، شرط صحت عقد نیست (مانند الزام زوج به ثبت واقعه‌ی ازدواج که شرط عقد نمی‌باشد بلکه الزامی قانونی است بر انجام تشریفات مقرر) ازدواج مجدد مرد در حدود شرعی صحیح است و علقه‌ی زوجیت ایجاد می‌نماید و تنها مجازاتی که برای مرد در نظر گرفته شده این است که در صورت عدم ثبت ازدواج مجدد به مجازات مرقوم در ماده‌ی ۶۴۵ قانون مجازات اسلامی محکوم می‌شود.

همچنین از آنجایی که در کشورهای اسلامی در خصوص تعدد زوجات، نظام واحدی حکومت دارد و تمایزهای برجسته‌ای در قوانین احوال شخصیه شان مشاهده نمی‌شود، ما در ضمن مطالعه دو کشور

مصر و لبنان به مواردی در خصوص کشورهای دیگر نیز دست یافتیم زیرا بسیاری از آنها در خیلی از موارد شبیه مصر و لبنان بوده است که آنها را نیز گزارش نموده ایم.

۲. اهمیت و ضرورت بحث

با توجه به اینکه ازدواج مجدد مردان و راه یافتن همسر دوم به زندگی، موضوع بسیار مهمی است که از یک سو نیازهای اجتماعی روز توجه به اصل موضوع را به ویژه در سالهای اخیر لازم ساخته است و از سوی دیگر، واقعیت های اجتماعی کنونی این موضوع را مواجه با پرسشها و ابهامها و پیامدهای بسیار کرده است که در ارائه ی آن به عنوان یک نیاز و راهکار اجتماعی تنها نمی توان به اصل جواز شرعی آن استناد جست.

نگاه جامع به این واقعیات و نیازها کاری آسان نیست و کارشناسان و برنامه ریزان را در سطوح و عرصه های مختلف مواجه با دشواریهای بسیار می کند. از جمله ابهامات مربوط به تعدد زوجات این است که چون قانون مدنی، اصل قضیه را به اشاره برگزار کرده طبیعی است که نسبت به احکام و شرایط و حدود آن هم بحث مستقلی صورت نگرفته است. از این جهت هم نسبت به اصل مشروعیت آن، خلأ قانونی احساس می شود و هم به تبع آن نسبت به احکام و شرایط و مانند آن، بعلاوه با توجه به اینکه نظام حاکم بر جمهوری اسلامی مبتنی بر اصل ولایت فقیه است و ولی فقیه به عنوان حاکم جامعه تلقی می گردد، لذا می تواند با توجه به عنصر مصلحت و به حکم اولییه ی شرع مداخلاتی را انجام دهد. لذا به نظر می رسد جا دارد به این بحث یک نگاه حکومتی هم بشود که می تواند در پرکردن خلأهای قانونی هم به کار آید.

۳ - سؤالهای تحقیق

برای رسیدن به اهداف مذکور، این تحقیق به دنبال پاسخگویی به پرسشهای زیر است که به دو دسته اصلی و فرعی تقسیم می‌شود:

سؤالات اصلی:

- آیا تعدد زوجات در حقوق ایران به طور مستقل و نیز در قیاس با دو کشور اسلامی مصر و لبنان از مشروعیت مطلق برخوردار است یا مقید؟
- شرایط و احکام تعدد زوجات در حقوق ایران، و کشورهای عربی مصر و لبنان چگونه است؟

سؤالات فرعی:

- آیا محدودیت چهار زن شامل نکاح موقت نیز می‌شود یا مخصوص عقد دائم است؟
- مقصود از رعایت عدالت در تعدد زوجات چیست و موارد آن کدام است؟
- موارد تفاوت شرایط و محدودیتهای تعدد زوجات در حقوق مصر و لبنان با حقوق ایران کدام است؟

۴ - فرضیه های تحقیق

- در مقام پاسخگویی به سؤالات مزبور از فرضیه های زیر کمک گرفته شده است:
- اصل تعدد زوجات در کشورهای ایران، مصر و لبنان از مشروعیت فقهی - حقوقی برخوردار است.
 - تعدد زوجات در هر سه کشور مشروط به رعایت قیودی است که احراز آنها با مقام صلاحیتدار قضایی است.
 - تعدد زوجات در هر سه کشور، محدود به چهار زوجه دائم است و در خصوص زوجات منقطعه میان فقهای شیعه و سنی از یک سو و در میان خود فقهای شیعه اختلافاتی وجود دارد.
 - تعدد زوجات مشروط به رعایت عدالت به خصوص در دو مورد عمده نفقه و قسم می باشد.
 - این قیود در کشورهای مصر و لبنان با آنچه در حقوق ایران است، تفاوتی به ویژه در نحوه احراز آنها دارد که بخشی از راهکارهای این دو نظام، قابل الگوبرداری در حقوق ایران می باشد.

۵ - پیشینه‌ی تحقیق

فقه‌های اسلامی بحث درباره تعدد زوجات را در کتب متعددی مطرح کرده اند و اکثر آنها بحث در این خصوص را در بخش نکاح، قسمت موانع نکاح متعرض شده اند.^۱

همینطور حقوقدانان بزرگ کشورمان نیز به بحث تعدد زوجات در کتب مختلف حقوقی پرداخته اند.^۲ از آنجا که مسائل مربوط به تعدد زوجات از منظر حقوقی، تا کنون بطور جامع و مانع مورد بررسی قرار نگرفته و تحقیقات صورت گرفته در این راستا با رویکردهای متفاوتی مانند رویکرد جامعه شناسانه بوده که موضوع بحث ما نمی‌باشد^۳ همچنین تحقیقات فقهی حقوقی شکل گرفته در این راستا نیز کامل نمی‌باشد یا از منابع فقهی به طور محدودی استفاده شده و یا به بحث حقوقی و تطبیق آن با دیگر کشورهای پرداخته نشده است،^۴ اما در عین حال مطالب قابل استفاده ای نیز در آنها وجود دارد که مورد استفاده نگارنده قرار گرفته است.

^۱ علامه حلی، مختلف الشیعه، ج ۷، (قم: مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ اول، ۱۴۱۲)، ص ۳۲۸؛ محمدبن نعمان مفید، المقنعه، (قم: انتشارات النشر الاسلامی، چاپ چهارم، ۱۴۱۷)، ص ۵۲۶؛ محمدبن حسن طوسی، (شیخ طوسی)، الاستبصار، ج ۳، (تهران: دارالکتاب الاسلامیة، ۱۳۶۳)، ص ۱۴۷

^۲ حقوق مدنی (خانواده) : تألیف دکتر ناصر کاتوزیان؛ مختصر حقوق خانواده : تألیف دکتر سید حسین صفایی - دکتر اسدالله امامی؛ بررسی تطبیقی حقوق خانواده : ابوالقاسم گرجی و همکاران. بررسی فقهی حقوقی خانواده : دکتر مصطفی محقق داماد

^۳ بررسی تأثیر ازدواج مجدد والدین بر میزان پرخاشگری فرزندان : مرجان حسین زاده (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته روانشناسی دانشگاه آزاد اسلامی رودهن که مربوط به آسیب شناسی اجتماعی می‌باشد).

^۴ تعدد زوجات در اسلام: فریده فراهانی، (پایان نامه کارشناسی ارشد رشته الهیات و معارف اسلامی مرکز تربیت مدرس حوزه علمیه قم)

۶- اهداف تحقیق و کاربردها

این تحقیق که نتایج آن می‌تواند مورد استفاده پژوهشگاهها قرار گیرد برای نیل به اهداف ذیل تدوین شده است:

- شناخت مبنای مشروعیت تعدد زوجات و ادله مشروعیت آن که نقش مهمی در تعیین قلمرو این موضوع دارد.

- شناخت تحلیلی احکام و شرایط تعدد زوجات که می‌تواند پاسخگوی ابهامات بوجود آمده در حیطه‌ی این موضوع باشد.

- بیان نواقص و تعارضات احتمالی مقررات حقوق خانواده در مورد تعدد زوجات که در صورت اعمال آنها در قانون می‌تواند پاسخگوی نیازهای امروز جامعه باشد.

- شناخت تحلیلی شرایط و احکام تعدد زوجات در دو کشور مصر و لبنان و سایر کشورهای اسلامی جهت الگوبرداری در حقوق داخلی.

۷- روش تحقیق

همانطور که گذشت، تحقیقاتی با رویکردهای مختلف در این زمینه صورت گرفته لذا طبیعی است روش ما، جامعه‌شناسانه و بر اساس مطالعات میدانی که نوعاً در پی آسیب‌شناسی نهاد تعدد زوجات است نباشد لذا با توجه به اینکه حیطه‌ی بحث ما حقوقی است، نوع تحقیق فوق بنیادی است که در آن از روش تحلیلی - توصیفی استفاده شده و در هر موضوع علاوه بر مطالعه‌ی کتب حقوقی ایران، دیدگاه فقه اسلامی نیز مورد مطالعه قرار گرفته است.

برای گردآوری مطالب از روش فیش برداری استفاده شده است و منابع مورد استفاده کتابخانه‌ای است و از منابع دفتر مطالعات زنان وابسته به حوزه علمیه قم نیز استفاده شده است.

۸ - سامانه‌ی پژوهش

در این پایان نامه جهت بررسی تعدد زوجات ابتدائاً یک سری مقدماتی به عنوان کلیات لازم بوده که در فصل اول آمده است و به دلیل اینکه تا اصل مشروعیت ثابت نشود، طبیعی است که نمی‌توان شرایط و آثارش را نیز مورد بحث و بررسی قرار داد، لذا منطقی است که ابتدا مشروعیت و ادله‌ی آن را مورد بحث و بررسی قرار دهیم بخصوص اینکه این مشروعیت در قانون مدنی مورد تحقیق قرار نگرفته است و پس از اثبات اصل مشروعیتش که در فصل دوم آمده است، در فصل سوم به شرایط و احکام آن پرداخته می‌شود.

فرآیند این تحقیق در ۳ فصل به شرح زیر ارائه می‌گردد:

فصل اول : مقدمه و کلیات

فصل دوم : مشروعیت تعدد زوجات و ادله‌ی آن

فصل سوم : شرایط تعدد زوجات و احکام آن

فصل اول :

کلیات

طرح بحث

در این قسمت به طرح مباحث کلی پرداخته می‌شود. بنابراین ابتدا به شناخت مفاهیم و سپس قالبهای ناهنجار در تعدّد جفت پرداخته می‌شود و در ادامه سابقه‌ی موضوع مورد بحث را در کشورهای مختلف بررسی نموده و سپس عوامل پیدایش تعدّد زوجات را مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

با توجه به آنچه بیان شد مطالب این فصل را طی ۴ عنوان زیر ارائه می‌نمایم:

۱ - مفهوم تعدّد زوجات

۲ - سابقه‌ی تعدّد زوجات

۳ - قالبهای ناهنجار در تعدّد جفت

۴ - عوامل پیدایش تعدّد زوجات

۱-۱- مفهوم تعدّد زوجات

تعدّد: در لغت: مصدر باب تفاعل از ریشه‌ی عدد به معنای چند بودن، فزونی عدد، افزودن از یک و کثرت و چند تایی است.^۱

در فقه و حقوق: وصفی است برای شیء و یا چیزی که بیش از یک بودن را می‌رساند که ممکن است شرط صحت یک عمل باشد مثل تعدّد رکعات نماز. در فقه اسلامی تعدّد در بسیاری از موارد مشروط است من جمله در تعدّد زوجات که در فقه اسلامی پذیرفته شده ولی محدود به عدد چهار است.

^۱ مسعود انصاری و محمدعلی مظاهری، دانشنامه حقوق خصوصی، (تهران: محراب فکر، چاپ اول، ۱۳۸۴)، ص ۷۰۱ - ۷۰۰.

زوج: این واژه در لغت زبان عربی به معنای همسر است یعنی هم بر زن و هم بر شوهر اطلاق می‌شود و مؤنث ندارد. معنای دیگر زوج عبارت است از سوای، جفت (مذکر و مؤنث)، شوهر و همتا.

در فقه و حقوق: شوهر قانونی و شرعی یک زن که با او خویشاوندی سببی زناشویی دارد را زوج گویند.

زوجه: در لغت مؤنث زوج و به معنای زن وجفت شوهر است اینکه آیا کاربرد این لفظ در زبان عربی درست است یا خیر، میان زبان شناسان عربی اختلاف نظر وجود دارد. اما معتقدند که در فقه برای تمییز شوهر از زن در مقام اطلاق زوج بر هر دوی آنها خللی در بلاغت این لفظ در مواردی از قبیل فرایض بی‌اشکال است.

در فقه و حقوق: به زنی که به موجب سببیت (عقد شرعی و قانونی) در قباله نکاح مردی باشد زوجه گویند.^۱

بنابراین تعدد زوجات یعنی داشتن بیش از یک زوجه به طور همزمان برای زوج. چند همسری به چند شکل ممکن است فرض شود که از بین اشکال چند همسری تعدد زوجات تنها شکل چند همسری است که مورد قبول شرع و قانون است از این رو در ادامه دیگر اشکال چند همسری را که فاقد مشروعیت می‌باشند مورد بحث و بررسی قرار خواهیم داد.

۱-۲- قالب های ناهنجار در تعدد جفت

نقطه مقابل تک همسری چند همسری یا زوجیت اشتراکی است. زوجیت اشتراکی به چند

شکل ممکن است فرض شود:

^۱. مسعود انصاری و محمدعلی مظاهری، همان، ص ۱۰۶۱.

۱-۲-۱- کمونیسم جنسی^۱ (اشتراک جنسی) یا (ازدواج گروهی)

اولین صورت چند همسری، کمونیسم جنسی است که در آغاز جنبش مارکسیستی در آثار مارکسیست‌های افراطی مشاهده می‌شود.^۲ کمونیسم جنسی یعنی اینکه زن و مرد به هم اختصاص نداشته باشند، نه مرد به زن معین و نه زن مخصوص مرد معین باشد، کمونیسم جنسی مساوی است با نفی زندگی خانوادگی.

تاریخ و حتی فرضیات مربوط به ماقبل تاریخ، دوره‌ای را نشان نمی‌دهد که در آن دوره، بشر به کلی فاقد زندگی خانوادگی بوده و کمونیسم جنسی بر آن حاکم بوده باشد.^۳

بنابراین ازدواج گروهی در هیچ جامعه‌ای تاکنون مرسوم نبوده است. البته در بعضی نقاط ازدواج به صورت دسته جمعی صورت می‌پذیرفته به این معنی که گروهی از مردان یک طایفه گروهی از زنان دیگر را در بست به زنی می‌گرفته‌اند مثلاً عادت بر آن بوده است که چند برادر، چند خواهر را به تعداد خود و به همسری اختیار می‌کرده‌اند، به طوریکه هیچ معلوم نبود کدام خواهر، زن کدام برادر است و یک نوع کمونیسم در زناشویی وجود داشته و هر مرد با هر زن که می‌خواست هم‌خوابه می‌شده است.

در برخی از کشورهای اروپایی و آمریکایی حالتی شبیه ازدواج گروهی وجود داشت که در این نوع ازدواج، جمعی از زنان و مردان، بنا را بر زندگی زناشویی مشترک می‌گذارند که تجربه واقعی آنان شکست این طرح را نشان داده است، زیرا این روش مشکلاتی فراوان برایشان آفرید و نتوانست به آنان به ویژه به زنان احساس خوشبختی و خشنودی روانی ببخشد.^۴

1. Sexual Communism.

^۱ علی کاظم‌زاده، تفاوت حقوقی زن و مرد در نظام حقوقی ایران، (تهران: میزان، چاپ اول، ۱۳۸۲)، ص ۱۲۰.

^۲ مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، (تهران: انتشارات صدرا، چاپ بیست و یکم، ۱۳۸۴)، ص ۲۸۵.

^۳ سیدمحمدحسین فضل‌الله، «اسلام، زن و کنکاشی نوین»، ترجمه: مجید مرادی، نشریه پیام زن، ۴۴ (۱۳۷۴)، ص ۱۰.